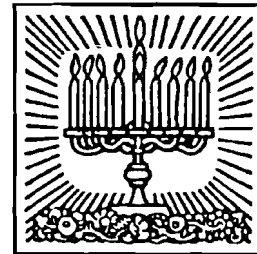


# Arthur Machen



Vnitřní Světlo

## VELKÝ BŮH PAN

### POKUS

„Jsem rád, že jste přišel, Clarku; vsutku, velmi rád. Nebyl jsem jist, budete-li mít kdy.“

„Mohl jsem si vzít volno na několik dnů; obchody nejsou nyní právě příliš čilé. Nemáte však žádných pochybností, Raymonde? Je to úplně bezpečné?“

Dva muži kráčeli velmi zvolna po terase v průčelí domu doktora Raymonda. Slunce bylo ještě nad okrajem hor na západě, ale zářilo matným červeným světlem, jež nevrhalo stíny, a vzduch byl klidný; jemný větřík, jenž vanul z velkého lesa na úbočí, sem v přestávkách donášel slabé vrkání divokých holubů. Dole v dlouhém púvabném údolí se vínula řeka mezi dvěma osamělýma pahrbky a zatímco se slunce vznášelo a mizelo na západě, počala slabá

mlha, čistě bílá, stoupat po březích. Dr. Raymond se obrátil náhle ke svému příteli:

„Bezpečné? Zajisté. Operace sama o sobě je dokonale jednoduchá; každý ranhojič by ji dovedl.“

„A není tu nebezpečí v jiném směru?“

„Ne; dávám vám své slovo, že tu není naprosto žádné fyzické nebezpečí. Byl jste vždy bázlivec, Clarku, vždy; ale znáte můj život. Zabýval jsem se posledních dvacet roků transcendentální medicínou. Slyšel jsem sám, že mne nazývají dryáčníkem, šarlatánem a podvodníkem, ale věděl jsem stále, že jsem na pravé cestě. Dostihl jsem cíle před pěti roky a od té doby byl každý den přípravou k tomu, co dokonáme dnes v noci.“

„Byl bych rád, kdybych mohl věřit, že je to vše pravda...“ Clark stáhl obočí a pohlédl pochybovačně na doktora Raymonda... „Jste si úplně jist, Raymonde, že vaše teorie není pouhou fantasmagorií - nádherným příznakem, zajisté, ale přece jen pouhým příznakem?“

Doktor Raymond stanul a chvatně se obrátil. Byl muž středního věku, hubený a vyzáblý, bledě žluté pleti, ale když odpovídal Clarkovi, pohlížeje na něj, objevil se na jeho tvářích ruměnc.

„Rozhlédněte se kolem, Clarku. Vidíte pohoří, a pahrbek za pahrbkem jako vlnu za vlnou, vidíte lesy a sady, pole zralého obilí a louky, dosahující až k záhonům rákosí u řeky. Vidíte, že stojím zde vedle vás, a slyšíte můj hlas; ale pravím vám, že to vše - ano, od hvězdy, jež objevila se právě nad námi na obloze, až k pevné půdě pod našima nohama - pravím vám, že to vše jsou jenom sny a stíny: stíny, jež zakrývají našemu zraku skutečný svět. Je reálný svět, ale ten je za tímto klamným příznakem, za těmito „honbami v Arrasu, sny na závodišti“, za tím vším jako za oponou. Nevím, zdali kdy některá lid-

ská bytost pozvedla tuto oponu; ale vím, Clarku, že my dva této noci uzříme, jak se pozvedne před zrakem třetí osoby. Můžete si myslit, že je to všechno podivný nesmysl; možná, že je to podivné, ale je to pravdivé, a staří věděli, co znamená pozvednutí této opony. Nazývali to spatřením Boha Pana.“

Clark se zachvěl; bílá mlha, vznášející se nad řekou, byla chladná.

„Je to vskutku podivuhodné,“ řekl. „Stojíme na hranicích cizího světa, Raymonde, je-li pravda, co pravíte. Myslím, že užití pitevního nožíku je naprosto nutné?“

„Ano; nepatrné porušení šedé hmoty, toť vše; nepatrné přesunutí určitých komůrek, mikroskopická změna, jež by ušla pozornosti devadesáti devíti specialistů mozku ze sta. Není nutno, abych vás obtěžoval všemi odbornými podrobnostmi, Clarku; mohl bych vám vypočítat spoustu technických detailů, jež by zněly velmi důležité a přitom by vám nepověděly nic více, než víte nyní. Ale předpokládám, že jste náhodou četl, zahlubav se do svých novin, jaké nesmírné pokroky učinila od nedávna fyziologie mozku. Viděl jsem nedávno článek o Digbyho teorii a Browne-Faberových objevech. Teorie a objevy! Kam došli oni dnes, tam jsem došel před patnácti lety, a nemusím vám snad říkat, že jsem nestanul na téměř místě po celých posledních patnáct let. Povím dost, řeknu-li, že jsem učinil před pěti lety objev, o němž jsem se zmínil, říka, že jsem dosáhl cíle. Po letech práce, po letech namáhání a tápání v temnotách, po dnech a nocích nespokojenosti a časem i zoufalství, kdy jsem se chvěl a kdy mnou probíhal mráz při pomýšlení, že snad i jiní hledají to, co jsem hledal, pronikla mou duší konečně po tak dlouhé době bolest náhlé radosti a poznal jsem, že má dlou-

há cesta jest u konce. Zdálo se mi a ještě nyní se mi zdá, že to byla náhoda, okamžikové vnuknutí marného přemýšlení, jež sledovalo známé směry a cesty, které jsem již stopoval stokrát, když se mi objevila velká pravda a když jsem užíval ohnivými čarami narýsovaný celý nový svět, neznámou zemi; pevniny a ostrovy a veliké oceány, po nichž ještě žádná loď neplula (pokud vím) od té doby, kdy první člověk otevřel oči a spatřil slunce a hvězdy na nebi a klidnou zemi pod sebou. Pomyslíte si, že mluvím nabubřele, Clarku, ale je těžko být vědeckým. A přece nevím, co mi zbraňuje, že nemohu pokračovat v prostých a nelíčených slovech. Tato naše země, například, je nyní velmi pěkně opletena telegrafními dráty a kabely; myšlenka letí s rychlostí o málo menší než jest její vlastní rychlost, od východu na západ, od severu na jih spoustami vody a pouštěmi. Dejme tomu, že některý elektrofyzik pozná dnes náhle, že on a jeho přátelé si hráli pouze s oblázky a považovali je za základy světa; dejme tomu, že tento člověk shlédne, jak se nezměrné prostory otevírají jeho proudu a jak lidská slova letí dále, až k slunci a za ně, do světů, jež jsou za ním, a jak ozvěna hlasů mluvících lidí zvučí v nesmírném prázdnu, jež ohraničuje naše myšlení. Pokud je analogie možná, je tohle velmi dobrou analogií toho, co jsem dělal; porozumíte nyní poněkud tomu, co jsem pociťoval, když jsem zde kdysi večer stál; byl to letní večer a údolí vyhlíželo skoro jako dnes, stál jsem zde a viděl nevy-slovitelnou propast, zející hluboko mezi oběma světy, světem hmoty a světem ducha; viděl jsem velikou prázdnu hlubinu, jež se přede mnou nejasně rozvírala, a v tom okamžiku sklenul se most světla od země k neznámému břehu a hlubina byla pře-

překročena. Nahlédněte, je-li vám libo, do knihy Browne-Faberovy a shledáte, že do dneška nemohou učenci popsat podobu a určit účel jisté skupiny nervových buněk v mozku. Tato skupina je jako země, již možno zabrat, rozsáhlé místo pro fantastické teorie. Nejsem na tom jako Browne-Faber a specialisté, jsem co možná nejdokonaleji poučen o činnosti těchto nervových středisek v schematu celku. Dotekem je mohu uvést v pohyb, dotekem, pravím, mohu osvobodit proud, dotekem mohu způsobit spojení mezi tímto světem smyslů a - budeme moci dokončit tuto větu později. Ano, pitevní nožik je nutný; ale pomněte, co tento pitevní nožik způsobí. Odstraní úplně pevnou hrázi smyslů a pravděpodobně poprvé od té doby, kdy byl člověk stvořen, pohlédne duch do světa duchů. Clarku, Mary uží Boha Pana!

„Ale pamatujete se, co jste mi psal? Myslíl jsem, že bude nutno, aby ona -“

Domluvil šeptem v doktorovo ucho.

„Naprosto ne, naprosto ne. To je nesmysl, ujišťuji vás. Vskutku je to takhle lépe; jsem si tím zcela jist.“

„Uvažte to dobře, Raymonde. Je to velká zodpovědnost. Může se něco přihodit; budete nešťasten po celý zbytek svého života.“

„Ne, nemyslím, ani v tom případě, že by se stalo to nejhorší. Jak víte, vysvobodil jsem Mary z bahna a od zkázy, téměř jistě, když byla dítětem; myslím, že její život náleží mně a že ho mohu užít, jak uznám za vhodné. Pojdte, připozdívá se; bude lépe, vejde-me-li.“

Dr. Raymond se obrátil k domu, prošel předsíní a kráčel dlouhou temnou chodbou. Vyňal z kapsy klíč a otevřev těžké dveře, uvedl Clarka do své laboratoře. Bývala kdysi místností, kde se hrál kulečník,

a byla osvětlená skleněnou kupolí uprostřed stropu, kterou ozařovalo ještě smutné šedé světlo doktorovu postavu, když rozzlal lampu s těžkým stínidlem a postavil ji na stůl ve středu pokoje.

Clarke se rozhlédl. Ani kousek zdi nebyl holý; kolem dokola byly police plné lahví a fiol všech tvarů a barev, a na jednom konci byla malá chippendalská knihovna. Raymond na ni ukázal:

„Vidíte tento pergamen Oswalda Crollia? Byl jedním z prvých, kdo mi ukázali cestu, ačkoliv myslím, že jí sám nenašel. Je podivný tento jeho výrok: „V každém zrnku pšenice je skryta duše hvězdy.“

V laboratoři nebylo mnoho nábytku. Uprostřed stůl, kamenná deska s otvorem v rohu, dvě lenošky, v nichž seděli Raymond a Clarke; to bylo vše mimo neobyčejně vyhlížející židli na nejzazším konci pokoje. Clarke na ni pohlédl a sraštil obočí.

„Ano, to je ta židle,“ řekl Raymond. „Můžeme ji umístit na její místo.“ Povstal a přistrčil židli ke světlu a počal ji posunovat nahoru a dolů, spouštěje sedadlo, skláněje opěradlo šikmo v různých úhlech a upravuje opěrátko pro nohy. Vyhlížela dosti pohodlně a Clarke přešel rukou přes šťavnatě zelený samet, co se doktor zabýval pákami.

„Nyní si, Clarku, učinite pohodlí. Mám před sebou několik hodin práce; byl jsem nucen nechat některé věci až na poslední okamžik.“

Raymond šel ke kamenné desce a Clarke na něj smutně pohlížel, když se sklonil nad řadou fiol a zapálil oheň pod tyglíkem. Doktor měl vedle svého přístroje stát malou ruční lampu, která byla zastíněna jako velká lampa, a Clarke, jenž seděl ve stínu, rozhlížel se po velkém smutném pokoji a pohlížel na kontrasty bizarních efektů jasného světla a neurčité temnoty. Brzy ucítil v pokoji zvláštní vůni, z počátku

spíše jen sugesci vůně; a jak se stávala vůně určitější, byl jí tak překvapen, že si při ní ani nevzpomněl na chemikovu nebo chirurgovu pracovnu. Clarke shledával, že se marně pokouší analyzovat tento pocit, a počal polovědomě myslet na jistý den, jež ztrávil před patnácti roky, pobíhaje po lesích a lučinách blíže svého bývalého domova. Byl to parný den na počátku srpna, vedro činilo obrysy všeho nejasnými a zakrývalo vzdálenosti lehkou mlhou, a lidé, kteří pohlíželi na teploměr, mluvili o abnormálním počtu stupňů, o téměř tropickém počasí. Tento podivuhodně parný den roku 185\* vyvstal neobyčejně živě v Clarkově obraznosti; zdálo se mu, že pocit oslňujícího, všecko pronikajícího slunečního světla proudí ze stínů i světel laboratoře, a cítil opět vroucí vzduch narážet v proudech na svůj obličej, viděl záři, odrážející se od trávníků a slyšel myriády hlasů léta.

„Doufám, že vás tato vůně neobtěžuje, Clarku; není pranic nezdravá. Snad vás bude trochu uspávat, toť vše.“

Clark slyšel slova zcela zřetelně a věděl, že Raymond k němu mluví, ale ani za cenu života by se nebyl mohl probrat ze své letargie. Mohl pouze myslet na onu osamělou cestu, kterou šel před patnácti roky; byl to, pokud věděl, jeho poslední pohled na pole a lesy od doby jeho dětství; a nyní se to vše jevílo před ním se skvělou jasností jako obraz. Ze všech stran mu vnikal do chrůpí zápach léta, vůně různých květin a výdech lesů, chladných stinných míst, hluboko v zelených temnotách, vynucovaný slunečním teplem; a zápach dobré země, jež ležela jakoby s rozpjatou náručí a usmívajícími se rty, všechna pokrytá prachem. Obraznost ho nechala tĕkat, jak to činíval před dlouhou dobou, z polí do lesa, ubírat se úzkou stezkou mezi zářícím podrostem buků; a chrčení

vody, kapající z vápencové skály, znělo jako jasná melodie do tohoto snu. Myšlenky se počaly uchýlovat z cesty a směřovat s jinými vzpomínkami; buková alej se změnila v stezku mezi duby a tu a tam se pnulo od větve k větvi víno s vlnícími se úponkami, obtížené purpurovými hrozny, a řídké šedě zelené listí divoké olivy se odráželo od tmavých stínů dubů. Clarke si uvědomoval v divých skocích snu, že ho cesta od domu jeho otce zavedla do neznámé krajiny; podívoval se zvláštností toho všeho, když se mu náhle zdálo, že místo šumu a zvuků léta padlo na vše neskonale ticho a lesy že se zmlkly a on že stál okamžik tváří v tvář bytosti, jež nebyla ani člověk, ani zvíře, ani živá, ani mrtvá, ale vše smíšeně, mající tvar všeho, ale prostá všeho tvaru. A v tom okamžení bylo přerušeno spojení těla a duše a zdálo se mu, že jakýsi hlas volá: „pojdme odtud“... a pak temnota temnot nad hvězdami, temnota věčnosti.

Když se Clark náhle probudil, spatřil, jak Raymond slévá několik kapek jakési olejovité tekutiny do zelené fioly, kterou pak pevně zazátkoval.

„Dřímáte jste,“ řekl Raymond, „cesta vás asi unavila. Již je to hotovo. Jdu pro Mary; vrátím se v deseti minutách.“

Clark se natáhl na své židli a díval se. Zdálo se mu, že se toliko zaměnil sen za sen. Očekával neurčitě, že uvidí, jak se zdi laboratoře rozplývají a mizí, a že se probudí v Londýně, chvěje se nad fantaziemi svého spánku. Ale konečně se otevřely dveře a doktor se vrátil a za ním šla dívka, asi sedmnáctiletá, zcela bíle oblečená. Byla tak hezká, že se Clark již nedivil tomu, co mu doktor psal. Její obličej, šíje a ramena

se nyní rděly, ale jak se zdálo, nebyl Raymond ani trochu pohnut.

„Mary,“ řekl, „čas nadešel. Jste zcela svobodná. Jste ochotná svěřit se mi úplně?“

„Ano, můj drahý.“

„Slyšíte, Clarku? Jste mým svědkem. Zde je židle, Mary. Je zcela pohodlná. Usedněte do ní a položte se. Jste připravena?“

„Ano, můj drahý, zcela připravena. Polibte mne dříve, než začnete.“

Doktor se sklonil a políbil ji dosti něžně na ústa. „Nyní zavřete oči,“ řekl. Dívka sevřela víčka, jako by byla unavená a toužila po spánku, a Raymond ji přidržel zelenou fiolu u nosu. Její obličej zbledl, byl bělejší než její oblek; vzpírala se slabě a pak s vnitřním pocitem mocné pokory skřížila ruce na prsou, jak to činí malé dítě, když se modlí. Jasně světlo lampy ji plně ozařovalo a Clarke pozoroval změny, přebíhající po tomto obličejí jako změny na vrších, když oblaka v létě táhnou přes slunce. A pak ležela úplně bílá a tichá a doktor nadzvedl jedno z její očních víček. Byla zcela bez vědomí. Raymond stiskl silně jednu z pák a židle se naklonila okamžitě nazad. Clarke viděl, jak Raymond vystřihuje kolečko jejich vlasů jako tonsuru; a lampa byla přisunuta blíže. Raymond vyňal malý lesknoucí se nástroj z drobné skřínky a Clarke se odvrátil, chvěje se. Když se opět obrátil, zavazoval doktor ránu, kterou způsobil.

„Probudí se v pěti minutách...“ Raymond byl stále zcela klidný... „Nelze zde již nic dělat. Můžeme pouze čekat.“

Minuty míjely zvolna; slyšeli pomalé, těžké tikání. Na chodbě byly staré hodiny. Clarke počítával nevol-

no a slabost; kolena se mu trásla, sotva se uděl na nohou.

Náhle uslyšeli, aniž čekali, dlouze protáhlý vzdech, a barva, jež zmizela z tváří dívky, se pojednou vrátila a její oči se otevřely. Clark se zachvěl. Zářily strašným světlem, pohlížejíce někam do dálky, a veliký podiv se objevil na jejím obličejí a její ruce se rozpjaly, jako by se chtěly dotknout něčeho neviditelného; ale ve chvíli podiv zmizel a ustoupil nejhroznějšímu úděsu. Svaly jejího obličejí se ohyzdně stáhly a trásla se od hlavy k patě; zdálo se, že její duše zápolí a chvěje se ve svém tělesném sídle. Byl to hrozný pohled; a Clarke se řítí z pokoje, když padla křičíc k zemi.

Tři dny na to uvedl Raymond Clarka k loži Marynu. Ležela vytrčestěna, převracejíc hlavu se strany na stranu a pustě se šklebic.

„Ano, řekl doktor, stále zcela klidný, je to velké neštěstí; je nevléčitelně blbá. Ale nebylo pomoci; a konec konců viděla Velkého Boha Pana.“

#### ZÁPISKY MR. CLARKA

Mr. Clark, gentleman, jenž byl zvolen dr. Raymondem, aby byl svědkem zvláštního pokusu s Bohem Panem, byla osobnost, v jejíž povaze se neobyčejně mísila opatrnost se zvědavostí; ve svých střízlivých okamžicích myslil na neobyčejné a výstřední s nepředstíranou nechuť; a přece hluboko v jeho duši byla zvědavost s očima široce otevřenými a úcta ke všem skrytým a tajným prvkům lidské přirozenosti. Poslední směr převládl, když přijal Raymondovo pozvání, neboť ačkoliv odmítal vždycky doktorovy teorie, když o nich přemýšlel, jako nejdivočejší nesmysl, přece tajně ve své obraznosti choval

v ně víru a byl by se radoval, vida, že jeho víra je potvrzena. Hrůzy, jichž byl svědkem v oné strašné laboratoři, ozdravily jej do jisté míry; činil si výčitky, že je zapleten do záležitosti, k níž nelze se dobře znát, a mnoho let potom se přidržel statečně všedních zvyků a odmítal každou příležitost k tajným badáním. Ve skutečnosti býval ovšem přítomen z důvodů jakési homeopatie po nějaký čas schůzkám některých médií, doufaje, že neobratné úskoky těchto gentlemanů mu znechutí úplně mysticismus všeho druhu, ale lék, ačkoliv žíravý, neučinkoval. Clark věděl, že stále horuje pro neviditelné, a pomalu se opět stará vášeň uplatňovala, když Maryn obličej, chvějící se a zkroucený nepoznatelnou hrůzou, se ztrácel z jeho paměti. Po celodenním vážném a výdělkovém zaměstnání bylo pokušení, aby se večer pobavil, příliš značné, zvláště v zimních měsících, když oheň rozléval teplou září po jeho příjemném mládeneckém pokoji a láhev nějakého vybraného červeného vína stála po ruce. Po obědě chtěl provést svůj úmysl a přečíst si večerní noviny, ale pouhý jejich obsah se mu brzy znechutil, a Clark se přistihl, jak vrhá pohledy vřelé touhy směrem, kde byl starý japonský psací stůl, jenž stál v příjemné vzdálenosti od krbu. Váhal nerozhodně několik minut jako hošík před láhví se zavařeninou, ale touha vždy zvítězila a Clark posléze přisunul své křeslo, rozžal svíci a usedl u stolku. Jeho přihrádky a zásuvky byly naplněny doklady o nejchorobnějších předmětech a zvláště dobře byl uložen velký psaný svazek, do něhož pečlivě uložil skvosty své sbírky. Clarke měl jemné pohrdání tištěnou literaturou; nejstrašidelnější povídka ho přestala zajímat, jestliže byla tištěna; jeho jedinou zábavou bylo čtení, sestavování, seřaďování a přeřaďování toho, co nazýval svými „Zápisky, jimiž se dokazuje existence